

40. emakeeleolümpiaad „500 aastat eestikeelset kirjasõna“

Andra Kütt-Leedis

40. emakeeleolümpiaadi žürii esimees,
Tallinna Ülikooli eesti keele lektor

2024/2025. õppeaasta emakeeleolümpiaadi üldteema oli „500 aastat eestikeelset kirjasõna“. Emakeeleolümpiaadi korraldatakse Tallinnas ja Tartus kordamööda ning tänavu oli teatepulk Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi käes. Olümpiaadi žüriisse kuulusid esimees Andra Kütt-Leedis, eesti keele professor Reili Argus, eesti kirjanduse dotsent Ave Mattheus, eesti keele lektor Annika Hussar, emakeeleõpetuse ja rakenduslingvistika lektor Merilin Aruvee, kirjandusõpetuse ja eesti kirjanduse külalislektor Joosep Susi, keeleteoimetamise õpetaja Kairi Tamuri, eesti keele kui teise keele lektor Piret Baird ning nooremteadurid Katarin Leppik ja Loviisa Mänd. Piirkonnavorus aitas tehnilise toega Renar Suurpere Tartu Ülikooli teaduskoolist.

Olümpiaadi teema oli ajendatud eesti raamatu aastast. Eestikeelse raamatu juubeliaastast johtuvalt toodi olümpiaadiga esile eesti kirjakeele ajalugu: kirjaviisi küsimus, keelearutelud, kirjakeele standardi ja sõnavara kujunemine. Samuti pöörati tähelepanu vanema eestikeelse raamatu alaliikidele alates katekismusest ja teistest vaimulikest trükistest, perioodikast ning lugemis- ja kooliraamatutest kuni esimeste luule- ja jutukogudeni välja. Fookuses oli ka raamatu kui trükise arenemiskäik viimaste kümnete tehnoloogiliste muutuste tuules. Olümpiaadi eesmärk oli avardada õpilaste teadmisi eesti kirjakeele ja -kultuuri ajaloost ning kujunemisest.

Piirkondlik ülesandevoor

Emakeeleolümpiaad toimub tavapäraselt kahes voorus ehk piirkonna- ja lõppvoorus. Osaleda võivad kõik üldharidus- ja kutsekoolide 7.–12. klasside õpilased. Juba kolmandat aastat järjest ei toimu uurimistöö vooru ning

Emakeeleolümpiaadi lõppvooru aktus Tallinna Ülikoolis. Foto: Katarin Leppik

piirkondlikku ülesandevooru pääseb koolivooru põhjal, mis korraldatakse vastavalt piirkondades ja koolides väljakujunenud tavale. Piirkondlikus ülesandevoorus võis igast koolist osaleda kuni 7% vastavas vanuserühmas õppivatest õpilastest. Piirkonnavaor toimus veebis Moodle'i keskkonnas ning ülesandeid tuli lahendada koolides või piirkonnakeskustes järelevalve all.

Piirkonnavaorus oli õpilastel lahendada kokku seitse ülesannet, mis kõik keskendusid kirjakeelele, kuid mille teemad varieerusid sõnavara ajaloost, regionaalkeeltest, vanemast kirja- ja kultuuriloost kuni emakeeleõpetuse ja nüüdiskirjanduseni. Kõik ülesanded olid automaatparandatavad. Olümpiaadi ülesannete lahendamine eeldas head ettevalmistust, mis hõlmas nii juhendis soovitatud kirjanduse tundmist kui ka erialaterminite kasutamise oskust. Piirkonnavaor pakkus lahendajatele piisavalt nuputamist ning ükski osaleja ei lõpetanud maksimumpunktidega. Küll pääses sel õppeaastal lõppvooru rekordarv õpilasi. Nimelt otsustas žürii edasi kutsuda igast klassist kõik 13. kohale tulnud õpilased ka juhul, kui 13. koha väärilise võrdse punktisumma saavutas mitu õpilast.

Lõppvoor

Emakeeleolümpiaadi lõppvoor, kus osales kokku 92 piirkonnavaorus parimaid tulemusi saavutanud õpilast, toimus 7.–8. märtsil Tallinna Ülikoolis. Esimesel päeval lahendasid õpilased ülesandeid, teisel päeval ootas osalejaid kultuuriprogramm.

Igal vanuserühmal oli lahendada kokku kümme ülesannet. Ülesanded varieerusid keeleajaloost ja murdekeelest nüüdisluule ja loovkirjutamiseni. Ülesanded olid küllaltki keerukad – iga vanuserühma kõige parema töö punktisumma oli kõrgeimast võimalikust kümmekond või enam punkti madalam. Seejuures olid õpilased tublid ning tase kohati võrdväärselt kõrge.

Vanuserühmiti olid ülesanded ülesehituselt ja teemade ringilt sarnased, erinevused puudutasid konkreetseid keelendeid, mille kohta küsiti, ja ülesande raskusastet. Vanade emakeeleõpikute järjestamise ja õpikutekstide võrdluse ülesandes tuli õpilastel reastada vanu emakeeleõpikute pilte vanimast kõige uuemani. Kõikidele vanuseastmetele esitati nelja õpiku pealkirjad (Eduard Vääri, „Eesti keele õpik keskkoolile“; Jaan Jõgewer, „Eesti keele grammatika“; Elmar Muuk, Karl Mikhla, Mikhel Tedre, „Eesti keskkooli-grammatika ühes harjutustikuga“; Peep Nemvalts, Silvi Vare, „Eesti keele õpik X klassile“), keskmisele vanuseastmele lisati Mikhel Kampmaa „Kirjalikud harjutused eesti keele õppimiseks. Praktiline käsiraamat“ ning vanemale veel kuueski õpik – Nikolai Remmeli, Johannes Valgma ja Elli Riikoja „Eesti keele grammatika“.

Võõrsõnade ortograafia ülesanne ootas õpilastelt nutikust võrrelda „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu“ (1918) võõrsõnu praeguse norminguga. Sõnad tuli kirjutada sellisel kujul, et need vastaksid praegusele normingule. Nii näiteks tuli teada, et ÕS 1918 pakkus kirja pildi *jubilaar*, praeguse normingu kohaselt on aga korrektne *juubilar*, või et 1918. aastal kirjutatud *ženii* tähistab praeguse normingu järgi sõna *geenius*.

36. EMAKEELEOLÜMPIAADI LÕPPVOORU PARIMAD

Noorem vanuserühm,

7.–8. klass

1. koht Hanna-Liisi Laes, Tallinna Järveotsa Gümnaasium, VIII kl, õpetaja Ruti Nõmm
2. koht Inger Jürgenson, Tallinna Reaalkool, VIII kl, õpetaja Kristi Koit
3. koht Liisi Nei, Tartu Kivilinna Kool, VIII kl, õpetaja Tiina Teppo
- 4.–6. koht Eliise Marie Hein, Viljandi Kesklinna Kool, VII kl, õpetaja Külliki Asur
Katriin Randorg, Oru Põhikool, VIII kl, õpetaja Mihkel Rebane
Grete-Liis Mill, Heimtali Põhikool, VIII kl, õpetaja Eike Kass

Keskmine vanuserühm,

9.–10. klass

1. koht Krita Kilumets, Kuressaare Hariduse Kool, IX kl, õpetaja Reeli-Alli Kaesvelt
2. koht Mari Elsbet Sits, Gustav Adolfi Gümnaasium, X kl, õpetaja Ülle Salumäe
3. koht Sandra Mikk, Gustav Adolfi Gümnaasium, X kl, õpetaja Anu Kell
- 4.–6. koht Herta Rannu, Tallinna Reaalkool, X kl, õpetaja Mirja Bluum
Mia Lota Sutter, Gustav Adolfi Gümnaasium, X kl, õpetaja Inga Laidna
Laura Kirk, Hugo Treffneri Gümnaasium, IX kl, õpetaja Tiina Pluum

Loovkirjutamise ülesandes oodati mõtisklust eesti raamatu tulevikust. Arutleda tuli, milline võiks olla eesti raamat kas 100, 200 või isegi 500 aasta pärast. Seejuures tuli esitada vähemalt üks tulevikustsenaarium ning keskenduda kindlale valdkonnale või eesmärgile. Oluline oli, et õpilased arendaksid oma ideed põhjalikult, esitaksid konkreetseid näiteid ning selgitaksid, miks just selline tulevikustsenaarium võiks olla tõenäoline või vajalik. Loole tuli lisada ka sobiv pealkiri. Tänapäeva mured peegeldusid eelkõige noorema vanuseastme tekstides, kuid leidus hulganisti ka helgeid kirjatükke. Näiteks kirjutas noorima vanuseastme õpilane: „*Saja aasta pärast on üsna kindlasti olemas eesti keel ja et kirjaoskaja loov inimene ikka vahel kirjutamisvajadust tunneb, on sellest lähtuvalt olemas eesti kirjandus, eesti raamatki.*“ Ilmselt vajab loovkirjutamine enam harjutamist kõigis vanuseastmetes, sest teemast kirjutati sageli ka mööda. Näiteks oli fookus eesti keelel, mitte raamatul, samuti esines tekstides palju käibetõdesid.

Vana kirjaviisi ülesandes oli esitatud 1853. aasta aabitsa tekst „Hobbone ja esel“, kuhu tuli lisada tänapäevases kirjaviisis sõnad vanas kirjaviisis. Lisaks tuli osata märgata ja eristada vana kirjaviisi tunnuseid.

Murdekeele ülesandes pidi vastama murdekeelega seotud küsimustele. Näiteks tuli teada, missugune eesti murre sarnaneb enim vadgekelega või missugusel eesti murel on kirjakeelega suurim ühisosa.

Nüüdisluule analüüs nõudis ühismeedia ja rääpluule analüüsi. Mõelda tuli nii tekstide poetikale (sealhulgas poetilistele võtetele) kui ka ühismeediale toimumisele kultuuris laiemalt.

Keeleterminite ülesande allikaks oli 1914. aastal ilmunud raamat „Algharjutused. Eesti keele õigekirjutuse ja kirjateadmise õppimiseks“. Leida tuli grammatikatermineid, mille asemel tänapäeva grammatikates ja õpikutes kasutatakse teisi termineid, ning lisada neile tänapäevased vasted. Nii näiteks tähistab 1914. aasta terminit *paindumine* tänapäevane termin *astmevaheldus*. Ülesande puhul osutus keerukaks ka üldkeele sõna ja termini mõistmine ning eristamine.

Kirjakultuuri muutusi avas ülesanne, kus tuli võrrelda kahte teksti. Esimene tekst pealkirjaga „Kas.“ pärines Carl Robert Jakobsoni „Kooli lugemise raamatust“ (1867). Lugemik oli väga populaarne ja levis koolides ka pärast Jakobsoni surma. Kuni 20. sajandi esimese kümnendini anti „Kooli lugemise raamatust“ välja kümme-kond uut trükki, milles tekste suuremal või vähemal määral toimetati. Teine tekst „Kass“ pärineski lugemiku 1903. aasta versioonist, milles on Jakobsoni tekste ulatuslikult muudetud. Muu hulgas tuli leida, mille poolest erineb eri tekstide stiil, sõnavara, õigekirjutis, aga ka võrrelda, mille poolest erinevad need tekstid tänapäeva koolikirjanduse tekstidest.

Kirjakeele väidete ülesanne pakkus peamurdmist olümpiaadi kirjan-duse teemadel – nii tuli teada, et eestikeelsed aabitsad hakkasid ilmuma 17. sajandil või vanim säilinud eestikeelne juturaamat on „Hanso ja Mardi jut“ ning palju muudki põnevat.

Kõige raskemaks osutusid noorimal vanuseastmel õpikute jär-jestamise, nüüdisluule ja õpikutekstide võrdluse ülesanne. Keskmise vanuseastme jaoks olid keerukamad keeleterminid, loovkirjutamine ja murdeülesanne. Vanimale vanuseastmele pakkus samuti peamurdmist loovkirjutamine, aga ka nüüdisluule analüüs ning kirjanduse põhjal kirja-keele väidete teadmine. Kõige paremini tuli õpilastel välja nii võõrsõnade ortograafia („Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu“ (1918) võrdlus praeguse norminguga) kui ka keeleterminite ülesannete lahendamine.

**Vanem vanuserühm,
11.–12. klass**

1. koht Eva-Lota Puusepp,
Gustav Adolfi Gümnaasium,
XII kl, õpetaja Seoriin Jõgise
2. koht Ranno Valk, Jõgevamaa
Gümnaasium, XII klass,
õpetaja Merle Ojamets
3. koht Margaret Braun, Hugo
Treffneri Gümnaasium, XII kl,
õpetaja Karin Soodla
- 4.–6. koht Ats-Artur Ploomipuu,
Hugo Treffneri Gümnaasium,
XII kl, õpetaja Age Salo
Kertu Reimal, Rapla
Gümnaasium, XII kl, õpetaja
Ülle Mäekivi
Heleriin Lilletai, Pärnu Sütevaka
Humanitaargümnaasium, XI kl,
õpetaja Kalle Viik

Olümpiaadi žürii lõppvooru töid parandamas. Foto: Andra Kütt-Leedis

Enne töö ja pärast lõbu

Pärast ülesannete lahendamist pakkus meeleolukat kultuuriprogrammi Tallinna Ülikooli kirjandusklubi ÜDI. Laupäeval külastati aga Rahvusraamatukogu, kus ootasid ees põnevad töötoad „Vanad ja haruldased raamatud – mis need veel on?“, „Loovkirjutamine“ ning „Lühitutvustus videomängude ajaloost“.

Olümpiaad lõppes aktusega, mida alustas TLÜ ajaloo, arheoloogia ja kunstiajaloo keskuse vanemteadur Aivar Põldvee teadusettekandega „Forseliuse õpilased“. Järgnes ülevaade olümpiaadi lõppvooru ülesannetest, analüüsi lahendajate vastuseid ning lõpuks tänati parimaid. Pärast autasustamist kuulutas Tartu Ülikooli väljendusoskuse lektor Helen Hint välja järgmise aasta olümpiaadi teema, milleks on „Tekstist sünnib tähendus“. Žürii tänab kõiki õpetajaid, kes sütitavad ja samas ka suudavad õpilaste huvi emakeele vastu üleval hoida. Noortele emakeelehuvilistele ikka kasvavat keelehuvi!